12/08/2019

«Το καλό νερό έρχεται από τον Χορτιάτη»

/ Παιδεία και Πολιτισμός

«Το καλό νερό έρχεται από τον Χορτιάτη», έλεγαν οι «παλιοί» στη Θεσσαλονίκη. Είναι μια φράση που μπορεί να ακούσει κανείς ακόμη και σήμερα. Πρόκειται βεβαίως για αστικό μύθο, που όμως έχει πραγματική βάση και ενέχει κάτι από τη μακρά ιστορία της πόλης.

«Εδώ και αρκετές δεκαετίες δεν υδροδοτείται η πόλη μας από το γειτονικό βουνό, αλλά από τον Αλιάκμονα και τις πηγές της Αραβησσού –και κάποιες γεωτρήσεις στις περιοχές της Νέας Χαλκηδόνας και της Γέφυρας», εξηγεί στο ΑΠΕ-ΜΠΕ ο καθηγητής του Τομέα Υδραυλικής και Τεχνικής Περιβάλλοντος του Τμήματος Πολιτικών Μηχανικών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και Κοσμήτορας της Πολυτεχνικής Σχολής, Κωνσταντίνος Λ. Κατσιφαράκης.

«Το υδραγωγείο του Χορτιάτη», διευκρινίζει, «τροφοδοτούσε την πόλη με νερό, και μάλιστα καλής ποιότητας, για πολλούς αιώνες, από τη ρωμαϊκή περίοδο μέχρι το τέλος της Τουρκοκρατίας», όμως, «η σημασία του μειώθηκε σιγά σιγά τα επόμενα χρόνια, καθώς η ραγδαία ανάπτυξη της Θεσσαλονίκης οδήγησε στην αναζήτηση και την αξιοποίηση άλλων υδατικών πόρων, μεγαλύτερης δυναμικότητας».

Ο Χορτιάτης, λοιπόν, δεν προσφέρει πια νερό στην πόλη. Μπορεί, όμως, σύμφωνα με τον καθηγητή, να συνεισφέρει στην πόλη με έναν άλλο τρόπο: τα σωζόμενα τμήματα του ιστορικού υδροδοτικού συστήματος της πόλης (δεξαμενές, πηγάδια), αλλά και συναφών εγκαταστάσεων, όπως λουτρά και βρύσες, μπορούν να ενταχθούν σε πολιτιστικές διαδρομές, ικανές να προσελκύσουν τουρίστες, αλλά και επιστήμονες διάφορων ειδικοτήτων, από αρχαιολόγους, ιστορικούς και κοινωνιολόγους μέχρι μηχανικούς.

Μια τέτοια διαδρομή, βασισμένη στο υδραγωγείο του Χορτιάτη, μπορεί να συνδυασθεί θαυμάσια με την επίσκεψη σημαντικών μνημείων της Άνω πόλης. Είναι μία ξεχωριστή παράδοση μαθήματος που ο καθ. Κατσιφαράκης κάνει έξω από τα αμφιθέατρα, είναι μία ημερήσια εκδρομή, την οποία οι φοιτητές του αναπολούν, για τα όσα σχετικά με το επιστημονικό τους αντικείμενο έμαθαν, αλλά και για τις λιγότερο γνωστές ιστορίες στα σοκάκια της πόλης που περιδιάβηκαν.

«Η διαδρομή στον χάρτη»

Ο κοσμήτορας της Πολυτεχνικής Σχολής του ΑΠΘ «καρφίτσωσε» για το Αθηναϊκό και Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων στον χάρτη της google τους δρόμους του νερού και των αστικών πηγαδιών και δεξαμενών της Θεσσαλονίκης και προτείνει μία βόλτα, όπου ακόμη κι όσοι αγαπάνε να περπατάνε στην Άνω Πόλη, θα ανακαλύψουν πολλά ενδιαφέροντα σημεία και θα εκπλαγούν με αυτά που τόσο καιρό συναντούσαν, αλλά …δεν έβλεπαν.

Μία καλή αφετηρία της διαδρομής είναι το Επταπύργιο, καθώς, όπως επισημαίνει ο καθηγητής, «έξω από αυτό σώζεται μερικώς μια μεγάλη δεξαμενή, όπου έφθανε το νερό του Χορτιάτη».

«Πολύ ενδιαφέρουσες είναι και οι δεξαμενές μέσα σε πύργους, που είναι πλέον επισκέψιμες, χάρη στη φροντίδα της αρμόδιας αρχαιολογικής υπηρεσίας. Κατηφορίζοντας από το Επταπύργιο, και αφού συναντήσει καθ' οδόν μια οθωμανική κρήνη, φθάνει κάποιος εύκολα στη Μονή Βλατάδων, στη " δικαιοδοσία" της οποίας υπάρχουν τρεις δεξαμενές, που δεν είναι επισκέψιμες, αλλά θα μπορούσαν να αναδειχθούν», αναφέρει ο κ. Κατσιφαράκης.

Η μία δεξαμενή, όπως διευκρινίζει, βρίσκεται κάτω από τη γνωστή χειροκίνητη αντλία με την περίφημη καρκινική επιγραφή: ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ. Μια άλλη, υπόγεια επίσης, βρίσκεται κοντά στην κεντρική είσοδο του περιβόλου της Μονής. «Αυτή έχει και σήμερα αρκετό νερό, η προέλευση του οποίου είναι ζήτημα προς διερεύνηση», λέει ο καθηγητής. Η προσέγγιση στην είσοδο της τρίτης, που είναι αφημένη στην τύχη της, γίνεται μέσω της οδού Ηγουμένου.

«Αν φθάσει κάποιος εκεί, αξίζει τον κόπο να επισκεφθεί τη Μονή Λατόμου (Όσιο Δαβίδ), αν και το υδραυλικό ενδιαφέρον περιορίζεται στο γειτονικό αγίασμα της Αγίας Ζώνης, όπου το υπόγειο νερό αναβλύζει μέσα από τον βράχο. Συνεχίζοντας την κατηφορική πορεία, συναντούμε τα βυζαντινά λουτρά στην οδό Θεοτοκοπούλου, που είναι ενταγμένα στα μνημεία της UNESCO. Η περιήγηση μπορεί να καταλήξει στην πιο γλυκιά, ίσως, εκκλησία της Θεσσαλονίκης, στον Άγιο Νικόλαο τον Ορφανό, πίσω από το ιερό του οποίου σώζεται ένα παλιό πηγάδι, με μαρμάρινο στόμιο», προτείνει ο κοσμήτορας της Πολυτεχνικής Σχολής του ΑΠΘ.

«Ιστορίες συνωμοσίας για το οχυρό της πόλης που έμεινε χωρίς νερό»

Αξίζει να σημειωθεί ότι η πρώτη δεξαμενή της διαδρομής συνδέεται και με ένα ιστορικό γεγονός, που έδωσε βάση σε «ιστορίες συνωμοσίας», παρατηρεί ο Γιάννης Αυγολούπης, πολιτικός μηχανικός και ιστορικός: «Το 1185, όπως γράφει ο αυτόπτης μάρτυρας Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ευστάθιος, εν όψει της επερχόμενης πολιορκίας της πόλης από τους Νορμανδούς, αποφασίστηκε να επισκευαστεί η μεγάλη δεξαμενή της Ακρόπολης. Ο στρατιωτικός μηχανικός, που ήταν επικεφαλής του έργου, επεσήμανε στον διοικητή της Θεσσαλονίκης Δαβίδ Κομνηνό ότι έπρεπε να περάσουν κάποιες μέρες για να σφίξει το κονίαμα της επισκευής πριν επιτρέψουν στο νερό του υδραγωγείου να μπει στη δεξαμενή. Όμως ο Δαβίδ Κομνηνός, που και σε πολλές άλλες περιπτώσεις κατά τη διάρκεια της πολιορκίας έδειξε τουλάχιστον ύποπτη συμπεριφορά, έδωσε εντολή να γεμίσει η δεξαμενή την ίδια κιόλας μέρα. Έτσι διαλύθηκε το κονίαμα που εξασφάλιζε την υδατοστεγανότητα της δεξαμενής, που πια δεν είχε τη δυνατότητα να αποθηκεύσει νερό. Και η Ακρόπολη, το πιο οχυρό σημείο της πόλης, που θα

μπορούσε να παίξει ένα σημαντικό ρόλο ως δεύτερη γραμμή άμυνας, έμεινε χωρίς νερό».

Ο κ. Κατσιφαράκης επισημαίνει ότι η μελέτη του υδροδοτικού συστήματος της Θεσσαλονίκης αποτέλεσε γόνιμο έδαφος διεπιστημονικής έρευνας και ότι η σχετική βιβλιογραφία είναι πολύ πλούσια. Πέρα από το δημοσιευμένο έργο πολλών ιστορικών και αρχαιολόγων, ορισμένοι εκ των οποίων έδωσαν μάχες για τη διάσωση ενδιαφερόντων τμημάτων του (όχι πάντα με ευτυχή κατάληξη), υπάρχουν δύο σχετικά πρόσφατες διδακτορικές διατριβές, της κυρίας Α. Καϊάφα και της κυρίας Ε. Γκαλά, καθώς και το βιβλίο: Ιστορία της Ύδρευσης της Θεσσαλονίκης, του κ. Ταμιωλάκη, που απευθύνεται στο ευρύ κοινό.

Πηγή: ΑΠΕ-ΜΠΕ